

ՅՈՒՐԱԿԱՆԱՅԻՆ ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

ՀԱՅ ԱԶԳԱՔԱՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԹՎԱՔԱՆԱԿՆ ՈՒ ՏԵՂԱՔԱՇԽՈՒՄԸ ՈՒԿՐԱԻՆԱՅԻ ԵՎ ԲԵՆՈՌՈՒՄԻԱՅԻ ԽՍՅ-ՆԵՐՈՒՄ

XX դարի առաջին քառորդին տեղի ունեցած Առաջին աշխարհամարտի, Մեծ եղեռնի, հասարակական-քաղաքական, տնտեսական և այլ աղետների հետևանքով նախկին Ցարական Ռուսաստանի հայաբնակ շրջաններում ժամանակավոր ապաստան գտան տասնյակ հազարավոր փախստական հայեր, որոնց մի մասը հետագայում վերադարձավ Խորհրդային Հայաստան, մի զգալի մասն էլ համալրեց նախկինում գոյություն ունեցող հայկական համայնքները, հիմնեց նորերը:

ԽՍՀՄ կազմավորումից հետո Ուկրաինայի և Բելոռուսիայի տարածքներում բնակվող հայության թվաքանակն ու տեղաբաշխվածությունը որոշակիորեն հստակեցվեցին ԽՍՀՄ-ում անցկացված Համամիութենական մարդահամարների արդյունքում¹:

Ուկրաինայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության թիվը 1923 թ. ԽՍՀՄ քաղաքային մարդահամարի տվյալներով կազմում էր 9.678 մարդ²: Ստվար հայ բնակչություն ունեին Խարկովի (2.921), Դոնեցկի (2.801), Օդեսայի (2.509) նահանգները, որոնց հայ ազգաբնակչության թիվը կազմում էր Ուկրաինայի ԽՍՀ-ում բնակվող ամբողջ հայության 85 %-ը: Ուկրաինայի ԽՍՀ մյուս հայաբնակ նահանգներն էին Կիևը (550 հայ), Եկատերինոսլավը (535 հայ), Պոլտավան (256 հայ), Պոդոլսկը, Չեռնիգովն ու Վոլինը: Ի տարբերություն ՌԽՖՍՀ հայ ազգաբնակչության՝ ավելի բարձր էր Ուկրաինայի ԽՍՀ քաղաքային հայ բնակչության ինքնագործ (սեփական աշխատանք կամ եկամուտ ունեցող) խմբի տոկոսային կշիռը՝ 43 %:

1923 թ. ԽՍՀՄ քաղաքային մարդահամարի վիճակագրական տվյալների համաձայն՝ Բելոռուսիայի ԽՍՀ-ն ամենափոքր հայ ազգաբնակչություն ունեցող միութենական հանրապետությունն

¹ Տե՛ս **Յ. Ալեքսանյան**, Հայկական համայնքները Խորհրդային հանրապետություններում 1917-1941 թթ., Եր., 2011, էջ 72-74:

² Տե՛ս Итоги Всесоюзной городской переписи 1923 г., ч. IV, М., 1927, էջ 45:

էր՝ ընդամենը 13 հայ քաղաքաբնակներ³: Այստեղ ավելի ուշ միայն, կապված աշխատանքային միգրացիայի հետ, սկսվեց հայության հոսք Հայաստանից և մյուս հանրապետություններից:

Ուկրաինայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության վերաբերյալ 1926 թ. դեկտեմբերի 17-ի ԽՍՀՄ Համամիութենական մարդահամարի արդյունքներն ավելի ամբողջական էին: Այդ մարդահամարով ճշգրտվեց Ուկրաինայի ԽՍՀ ինչպես քաղաքային, այնպես էլ գյուղաբնակ հայության թիվը (10.631 մարդ): Հանրապետության գյուղաբնակ հայության թիվը 1.052 էր կամ հայության 9,8 %-ը: Ուկրաինայի ԽՍՀ գյուղաբնակ հայության զգալի մասը բնակվում էր Հարթավայրային ենթաշրջանի մեջ մտնող Մոլդովական ԻԽՍՀ-ում (287 հայ):

Ուկրաինայի ԽՍՀ Խարկովի օկրուգում բնակվում էր հանրապետության հայազգի քաղաքացիների 30%-ը, Օդեսայի օկրուգում՝ 18 %-ը, Ստալինսկի (Դոնեցկի) օկրուգում՝ 10, 5%-ը: Հայությունն առավել համաչափ էր տեղաբաշխված Լեռնարդյունաբերական ենթաշրջանի օկրուգներում՝ Լուգանսկում, Արտյոմովսկում, որտեղ նրանց թիվը հասնում էր մի քանի հարյուրի: Ուկրաինայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության 70, 7 %-ը մայրենի լեզուն համարում էր հայերենը, իսկ մոտ 26%-ը՝ ռուսերենը, շուրջ 1%-ը՝ ուկրաիներենը:

Գրագետ էր հանրապետությունում բնակվող հայության 62,8 %-ը, իսկ վերջիններիս 56,5 %-ը գրագետ էր նաև իր ազգային լեզվով: Այս ցուցանիշով Ուկրաինայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչությունը գերազանցում էր ՌԽՖՍՀ հայության համապատասխան ցուցանիշը: Ուկրաինայի ԽՍՀ հայաշատ քաղաքներն էին Խարկովը՝ 2.994, Օդեսան՝ 1.843. Կիևը՝ 638 հայ բնակիչներով:

1926 թ. դեկտեմբերի 17-ի ԽՍՀՄ Համամիութենական մարդահամարի տվյալներով՝ Բելոռուսիայի ԽՍՀ-ում նկատվում էր հայերի թվի աստիճանական աճ հիմնականում Գոմելի օկրուգում:

1930-ական թթ. ԽՍՀՄ-ում անցկացված մարդահամարներն արձանագրել են Ուկրաինայի ԽՍՀ և Բելոռուսիայի ԽՍՀ հայության մինչպատերազմյան շրջանի թվաքանակը:

³ Տե՛ս նույն տեղը:

**Ուկրաինայի ԽՍՀ և Բելոռուսիայի ԽՍՀ
հայ ազգաբնակչությունն ըստ 1926 թ.
ԽՍՀՄ Համամիութենական մարդահամարի տվյալների**

	ամբողջ	արական	իգական	մայրենի լեզու				գրագետ	իսկապատեղի իսկապատեղի լեզու
				հայ.	ուկր.	ռուս.	լուս.		
Ուկրաինայի ԽՍՀ ⁴ , որից	10.631	6.112	4.519	7.518	102	2.790	221	6.697	3.786
Աջափնյա ենթաշրջան	811	516	295	514	37	243	17	611	390
Կիևի օկրուգ	655	409	246	429	14	201	11	484	327
Չախափնյա ենթ.	3.419	1.962	1.457	2.644	30	656	89	2.081	1.448
Խարկովի օկրուգ	3.178	1.818	1.360	2.495	8	589	86	1.931	1.367
Դնեպրոպետրովսկի ենթ.	410	244	166	269	11	127	3	274	142
Դնեպրոպետրովսկի օկր.	230	132	98	171	-	58	1	148	69
Լեռնարդյունաբերա- կան ենթ.	2.682	1.517	1.165	2.083	4	559	36	1.533	801
Ստալինսկի (Դոնեցկի) օկր.	1.117	652	465	943	1	156	17	593	325
Հարթավայրային ենթ.	3.264	1.844	1.420	1.988	20	1.180	76	2.158	981
Օդեսայի օկր.	1.916	1.144	802	1.233	3	664	16	1.291	607
Մոլդովական ԻԽՍՀ	287	136	151	80	3	160	44	205	71
Անտառային ենթ.	45	29	16	20	-	25	-	40	24
Բելոռուսիայի ԽՍՀ ⁵ , որից	99	54	45	65	-	34	-	58	37
Գոմելի օկրուգ	56	26	30	43	-	13	-	26	9

⁴ Стѹ Всесоюзная перепись населения 1926 года, том XI, Украинская Социалистическая Советская Республика. Итоги по республике. Полесский подрайон, М., 1929, էջ 10:

⁵ Стѹ Всесоюзная перепись населения 1926 года, том X, Белорусская Социалистическая Советская Республика, М., 1928, էջ 10:

1937 թ. հունվարի 6-ի Համամիութենական մարդահամարի արդյունքները Ուկրաինայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության կտրվածքով ունեն հետևյալ տեսքը (Բելոռուսական ԽՍՀ-ում հայ ազգաբնակչության վերաբերյալ տվյալները բացակայում են՝ պայմանավորված էթնիկ խմբերի մեջ նրանց փոքրաթվությամբ). հայերի թիվը Ուկրաինայի ԽՍՀ- ում կազմում էր 4.242 մարդ⁶, իսկ ՌՖՍՍՀ-ում՝ 163.277:

1926 թ. մարդահամարի արդյունքների հետ համեմատած (ՌՖՍՍՀ հայ բնակչությունը կազմում էր 195.410 մարդ)⁷ 1937 թ. մարդահամարն արձանագրել էր ՌՖՍՍՀ հայ ազգաբնակչության թվաքանակի անկում 32.132 մարդով. ակնհայտ է, որ թվային այս մեծ տարբերությունն անիրական է: 1937 թ. մարդահամարի նյութերի «ձերբակալումը» և արխիվացումը, նրանց մասնակի կորուստը ավելի հանգամանալի անդրադարձ կատարելու հնարավորություն չեն տալիս:

1937 թ. մարդահամարը Ուկրաինայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության առումով արձանագրել է հայության թվաքանակի անկում գրեթե 60%-ով (6.344 մարդով)⁷ 1926 թ. մարդահամարի արդյունքների համեմատ: Գիտական հիմունքների խախտումով անցկացված (1 օրում), ապա «բռնաճնշված» ու չեղյալ հայտարարված 1937 թ. մարդահամարը թողեց միայն վիճակագրական սուղ, ոչ ճշգրիտ ու ոչ ամփոփ տվյալներ, որոնք, սակայն, հետաքրքրական էին յուրովի:

1939 թ. Համամիութենական երրորդ մարդահամարը նույնպես անցկացվեց խիստ վերահսկողության ներքո, բայց նրա կազմակերպական խնդիրներն ավելի մտածված էին ու նախապատրաստված:

1939 թ. Համամիութենական մարդահամարի տվյալներով Ուկրաինայի ԽՍՀ-ում բնակվում էին 21.688 հայեր⁷, որը կազմում էր հանրապետության բնակչության 0.07%-ը:

1939 թ. Համամիութենական երրորդ մարդահամարը վերջինն էր նախապատերազմյան շրջանում, իսկ պատերազմից հետո ԽՍՀՄ, ինչպես նաև առանձին հանրապետությունների հայության թվա-

⁶ Стѣи Всесоюзная перепись населения 1937 г.: Краткие итоги, М., 1991, էջ 94:

⁷ Стѣи **Беднарский И. Г.**, Атлас «Крым. Армяне». Армянское население Крыма с древних времен до наших дней, Симферополь, 2008, էջ 32:

քանակն ու տեղաբաշխման շրջանները որոշակի փոփոխություններ կրեցին:

Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին նկատելիորեն տուժեցին ԽՍՀՄ հայկական այն համայնքները, որոնք հայտնվեցին ֆաշիստների օկուպացրած շրջաններում. հայկական բնակչությունը ենթարկվեց բռնությունների, տարհանման և աքսորի⁸: Ուկրաինայի ԽՍՀ, Բելոռուսիայի ԽՍՀ և ՌԽՖՍՀ առանձին տարածաշրջանների հայությունը, անմիջականորեն հայտնվելով ֆաշիստական օկուպացիայի տակ, կարևոր մասնակցություն ունեցավ պարտիզանական և թիկունքի շարժմանը, կրեց կորուստներ:

Ղրիմահայությունը պատերազմի տարիներին սաստիկ տուժեց ոչ միայն օկուպացիայի հետևանքով, այլև դարձավ ստալինյան բռնության զոհը՝ արմատախիլ լինելով հայրենի Ղրիմից:

1944 թ. հունիսի 24-26-ը ղրիմահայերը ֆաշիստական վարչակարգի հետ գործակցության մեղադրանքով թաթարների, բուլղարների, հույների հետ միասին ենթարկվեցին աքսորի⁹: Ըստ Ն. Բուգայի հաշվարկների՝ Ղրիմից աքսորվեցին 9.919 հայեր¹⁰ (հիմնականում Ալթայ, Միջին Ասիա, Բաշկիրիա, Պերմ, Սվերդլովսկ, Կեմերովո): Ղրիմահայ գաղութը փաստացիորեն վերացվեց, թեև 1950-ականներին աքսորյալներին արդարացրին, և կատարվեց մասնակի վերադարձ:

1954 թ. Ղրիմը ՌԽՖՍՀ կազմից հանվեց և մտցվեց Ուկրաինայի ԽՍՀ կազմի մեջ, իսկ թերակղզու հայությունը Համամիութենական հաջորդ մարդահամարներում արդեն ներկայացվում է Ուկրաինայի ԽՍՀ հայության ընդհանուր թվաքանակի մեջ:

Հայ ազգաբնակչության թվաքանակի ու տեղաբաշխման շրջանների ընդլայնումն Ուկրաինայի և Բելոռուսիայի ԽՍՀ-ներում շարունակվեց նաև հետպատերազմյան շրջանում:

⁸ Տե՛ս **Александр О.**, Участие армян союзных республик в борьбе с фашизмом на оккупированных территориях в годы Великой Отечественной войны, Актуальные проблемы Второй мировой и Великой Отечественной войн (к 65-летию великой победы), Минск, 2010, էջ 385-386:

⁹ Տե՛ս **Григорьянц В. Е.**, Возрождение армянской общины Крыма: достижения и проблемы, Историческое наследие Крыма, № 5, Симферополь, 2004, էջ 148:

¹⁰ Տե՛ս **Бугай Н. Ф.**, Депортация народов Крыма, М., 2002, էջ 20:

Հետպատերազմյան Համամիութենական առաջին մարդահամարն անցկացվեց 1959 թ. հունվարի 15-ին, ըստ որի՝ Ուկրաինայի ԽՍՀ-ում բնակվում էին 28.024 հայ (այդ թվում նաև Ղրիմի հայությունը): Նախորդ մարդահամարի համեմատ՝ Ուկրաինայի ԽՍՀ հայությունը աճ էր արձանագրել 6.636 մարդով կամ 29.2%-ով: Հիշյալ մարդահամարով Ղրիմի մարզում բնակվում էր ընդամենը 1.990 հայ:

Հարկ է ընդգծել, որ հետպատերազմյան այս մարդահամարի ընթացքում, բացի ավանդաբար հայաբնակ Ղրիմի բնակչությունից, Ուկրաինայի ԽՍՀ կազմի մեջ ընդգրկված էին արդեն նաև Վոլինի, Անդրկարպատների, Իվանո-Ֆրանկովյան, Լվովի, Տերնոպոլի, Իզմաիլովի և Չերնովեցյան մարզերի (Արևմտյան Ուկրաինայի) բնակչության թվական տվյալները:

1959 թ. մարդահամարով Բելոռուսիայի ԽՍՀ հայ բնակչության թիվը, 1926 թ. Համամիութենական առաջին մարդահամարի արդյունքների հետ համեմատ, արձանագրել էր աճ ավելի քան 17 անգամ՝ կազմելով 1.751 մարդ, որից 1.234-ը քաղաքաբնակներ էին, 517-ը՝ գյուղաբնակներ¹¹:

Համամիութենական հաջորդ մարդահամարն անցկացվեց 1970 թ. հունվարի 15-ին: Ուկրաինայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության թիվը շարունակաբար աճում էր՝ կազմելով 33.439 մարդ, իսկ առավել հայաբնակ մարզերն էին Դոնեցկն ու Խարկովը:

Հայերենը մայրենի լեզու էր Ուկրաինայի ԽՍՀ ամբողջ հայության ընդամենը 38.4%-ի, ռուսերենը՝ 58.6%-ի, իսկ ուկրաիներենը՝ 2.5%-ի համար: Ուկրաինայի հայության շրջանում որպես երկրորդ լեզու ազատորեն գործածական էր ռուսերենը, առավել պակաս՝ հայերենն ու ուկրաիներենը: Ակնհայտ է, որ Ուկրաինայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության շրջանում մայրենի լեզուն աստիճանաբար իր տեղը զիջում էր ռուսերենին: Դրա գլխավոր պատճառը հայկական ազգային կրթական հաստատությունների բացակայությունն էր, որոնք փակվել էին դեռևս 1930-ական թթ.:

Եթե Բելոռուսիայի տարածքում, ուր հայ ազգաբնակչությունը ստվար թիվ չէր կազմում և միայն խորհրդային տարիներին աս-

¹¹<http://babylon.iatp.by/nationalRegistry/1/nr1.html>

տիճանաբար աճեց, երբևիցէ հայկական դպրոց կամ ուսումնական այլ հաստատություն չէր եղել, ապա Ուկրաինայի տարածքում, այդ թվում՝ Ղրիմում, այդպիսի կրթօջախները մեծաթիվ էին: Ուկրաինայի հայության շրջանում հայերենը՝ որպես մայրենի լեզու, իր տոկոսային հարաբերակցությամբ գերակշռեց արդեն 1989 թ. Համամիութենական մարդահամարի և 2001 թ. անկախ Ուկրաինայի առաջին մարդահամարի տվյալներով (համապատասխանաբար 48.96 % և 50.42 %):

Սղյուսակ 2

Ուկրաինայի ԽՍՀ և մարզերի հայության թվաքանակը. հայերեն, ռուսերեն, ուկրաիներեն և այլ լեզուների տիրապետելու վերաբերյալ տվյալներն ըստ 1970 թ. Համամիութենական մարդահամարի արդյունքների¹²

	ամբողջը	մայրենի լեզու				որպես երկրորդ լեզու ազատ տիրապետողներ			
		հայ.	ռուս.	ուկր.	այլ	հայ.	ռուս.	ուկր.	այլ
Ուկրաինայի ԽՍՀ, որից՝	33.439	12.853	19.587	855	144	5.257	11.805	3.722	605
ք. Կիև	2.976	1.068	1.853	40	15	569	997	482	58
Ղոնեցկի մարզ	6.029	2.137	3.827	44	21	1.086	1.960	578	98
Ղրիմի մարզ	3.091	1.372	1.706	2	11	436	1.217	46	67
Օդեսայի մարզ	3.588	1.215	2.310	46	17	613	1.111	307	60
Խարկովի մարզ	4.832	1.653	3.111	56	12	954	1.522	562	58

¹² Статистические итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года, том IV, Национальный состав населения СССР, союзных и автономных республик, краев, областей и национальных округов, М., 1973, էջ 152-187:

Աղյուսակ 3

Բելոռուսիայի ԽՍՀ հայության թվաքանակը. հայերեն, ռուսերեն, բելոռուսերեն և այլ լեզուների տիրապետելու, քաղաքաբնակների և գյուղաբնակների վերաբերյալ տվյալներն ըստ 1970 թ. Համամիութենական մարդահամարի արդյունքների¹³

	ամ-բողջը	մայրենի լեզու				որպես երկրորդ լեզու ազատ տիրապետողներ			
		հայ.	ռուս.	բելոռ.	այլ	հայ.	ռուս.	բելոռ.	այլ
Բելոռուսիայի ԽՍՀ, որից՝	2.362	1.055	1.224	74	9	319	962	103	83
քաղաքաբնակ	1.999	857	1.098	37	7	289	788	87	75
գյուղաբնակ	363	198	126	37	2	30	174	16	7
արական	1.615	871	698	40	6	223	794	42	55
իգական	747	184	526	34	3	96	168	61	27

Աղյուսակ 4

Ուկրաինայի ԽՍՀ և Բելոռուսիայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության թվաքանակն ու նրանց տոկոսային կշիռը՝ ըստ 1959-1989 թթ. Համամիութենական մարդահամարների արդյունքների

ԽՍՀ	1959թ.	%	1970թ.	%	1979թ.	%	1989թ.	%
Ուկրաինա ¹⁴	28.024	0.07	33.439	0.07	38.646	0.08	54.200	0.11
Բելոռուսիա ¹⁵	1.751	0.02	2.362	0.03	2.751	0.03	4.933	0.05

1970 թ. հունվարի 15-ի մարդահամարը համապարփակ տվյալներ է պարունակում նաև Բելոռուսիայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության վերաբերյալ: Բելոռուսիայի ԽՍՀ հայության թվաքանակը անշեղորեն աճ է արձանագրել, իսկ հայության տեղաբաշխումը

¹³ Статистика Итоги Всесоюзной переписи населения 1970 года, том IV, էջ 192-195:

¹⁴ http://ru.wikipedia.org/wiki/Население_Украины

¹⁵ <http://belstat.gov.by/homep/ru/perepic/p5.php>

հանրապետության տարածքում աստիճանաբար ընդլայնվել է: Ինչպես Ուկրաինայի ԽՍՀ-ում, այնպես էլ Բելոռուսիայի ԽՍՀ հայության մեծամասնության համար մայրենի լեզուն ռուսերենն էր: Մինսկի մարզում բնակվում էին 277, իսկ մայրաքաղաք Մինսկում՝ 687 հայեր¹⁶: Հայաբնակ էին նաև Բելոռուսիայի ԽՍՀ մյուս մարզերը: Այսպես, Մոգիլյովի մարզում բնակվում էին 288, Վիտեբսկի մարզում՝ 335, Բրեստի մարզում՝ 266, Գրոդնոյի մարզում՝ 193 և Գոմելի մարզում՝ 316 հայեր:

Համամիութենական հաջորդ մարդահամարն անցկացվել է 1979 թ. հունվարի 17-ին: Մարդահամարի արդյունքներով Ուկրաինայի ԽՍՀ-ում հայ ազգաբնակչության թիվը կազմում էր 38.646, իսկ Բելոռուսիայի ԽՍՀ-ում՝ 2.751 մարդ: Նախորդ մարդահամարի հետ համամենտ՝ Ուկրաինայի ԽՍՀ հայության թվաքանակն աճել էր ավելի քան 5 հզ. մարդով կամ 15.6 %-ով, իսկ Բելոռուսիայի ԽՍՀ-ում աճը 16.5% էր: 1979 թ. մարդահամարով Բելոռուսիայի ԽՍՀ հայության շուրջ 89 %-ը քաղաքաբնակ էր, իսկ հայության թվաքանակի աճ հիմնականում արժանգրվել էր Մինսկում (1.096 հայ):

Համամիութենական վերջին մարդահամարը անցկացվեց 1989 թ. հունվարի 12-19-ը քաղաքացիների փաստական բնակության վայրի հարցմամբ: Մարդահամարի հարցումը և տվյալների գրանցումն իրականացվեց հատուկ մարդահամարների անցկացման համար ուսուցում ստացած մասնագետների կողմից, որոնք գործընթացի մեջ ներգրավվել էին հիմնարկ-ձեռնարկություններից, կազմակերպություններից: Ընդ որում, այս մարդահամարի արդյունքների մշակումը, դասակարգումը և վերջնահաշվարկն իրականացվել են գաղտնիության պայմաններում, առանց հասարակական որոշակի վերահսկողության¹⁷:

Այսպես, 1989 թ. Համամիութենական մարդահամարով նույնպես Ուկրաինայի ԽՍՀ և Բելոռուսիայի ԽՍՀ հայ ազգաբնակչության թվաքանակն աճել էր նախորդ մարդահամարի հետ համեմատ: ԽՍՀՄ գոյության վերջին տարիներին, ազգային զարթոնքի պայմաններում, Ուկրաինայի և Բելոռուսիայի հայկական համայնքները հիմնեցին առաջին համայնքային, մշակութային և հասարա-

¹⁶ <http://babylon.iatp.by/nationalRegistry/1/nr1.html>

¹⁷ Беднарский И. Г., ցվ. աշխ., էջ 38:

կական կազմակերպությունները: ԽՍՀՄ փլուզումից և անկախությունը ձեռք բերելուց հետո էլ այս հանրապետությունների հայ ազգաբնակչության թվաքանակը կտրուկ մեծացավ՝ պայմանավորված ՀՀ սոցիալ-տնտեսական դժվարին իրավիճակի պատճառով սկիզբ առած արտագաղթով:

Hovhannes Aleksanyan – *Number and Distribution of Armenian Population in the Ukrainian SSR and Belorussian SSR* – At the beginning of the 20th century the Armenians lived in the different corners of the Russian Empire, and played an important role in the political, cultural and economic life of the country. The author highlights how the Armenians of the Russian Empire were transformed into Soviet citizens. He tackles the issues of their settlement in both the Ukrainian and Belorussian Soviet states. The dynamics of the Armenian reaction to these changes in those two countries regarding politics, literature and arts, relocation and native language are aspects that have concerned the author.

Through an extensive research in the various census of these countries the author notes that a large number of Armenians lived compactly both in the Ukrainian SSR and in the Belorussian SSR and that according to All Union Census of the Soviet Union of 1989, the total number of Armenians both in the Ukrainian SSR and in the Belorussian SSR reached 54,200 and 4933, respectively. A 1000-strong Armenian community lived in each of the said states' capital, Kiev and Minsk.

Ованнес Алексаян – *Численность и распределение армянского населения в Украинской ССР и Белорусской ССР* – В начале XX века армянское население России проживало во всех уголках империи и занимало прочные позиции в политико-экономической, культурной и других сферах. После установления Советской власти и образования СССР армянское население Украинской ССР и Белорусской ССР достаточно динамично росло, а территория их распределения расширилась.

Динамику роста численности армянского населения, ареал его распределения, языковой принадлежности и грамотности можно проследить с помощью проведенных в 1920-1980-е годы переписей населения СССР. Нужно подчеркнуть, что кроме Армянской ССР, армянское население в большом количестве и компактно проживало в Украинской ССР и Белорусской ССР. Отметим, что по данным Всесоюзной переписи населения 1989 г. в Украинской ССР проживало 54.200 армян, в Белорусской ССР – 4.933. Армянское население проживало в столичных городах Киев и Минск, где армянское население достигало более 1.000 человек.